

Najó ùczba

EDUKACYJNY DODÓWK DO „PÒMERANI”, NR 3 (115), STRÈMIANNIK 2018

WÈDANIÉ ÙDÈTKÒWIONÈ
PRZEZ MINYSTRA BÈNOWÈCH
SPRÒW I ADMINISTRACJE

Ilustracja: Joanna Koźlarska

Ks. Wiesław Szęca*

Klasë strzédny szkòtë

Òbchòdanié Triduùm Paschalnégo w Kòscele

Papiész Benedikt XVI òb czas àudiencji na Wiòlgą Strzodã 2010 rokù tak przedstòwiòł Triduùm Paschalné: *Przeziwómë swiãtë dni, prowadzãcë do medytacji nad fundamentalnoma wëdazerzaniama naszëgo òdkùpieniò, jaczé sã pierszim òbrëmim naszë wiarë. Witro zaczinò sã Triduùm Paschalné, nòwòznieszi mòment całëgo liturgicznëgo rokù, w jaczim jesmë zawëzwóny do ùcëchnieniò i mòdlëtwë, cobë kòntemplowãc krëjamnotã mãczy, smiercë i zmartwëchwstaniò Pana.*

W taczë spòsòb Òjc Swiãti wprowadzyl wszëtczich wierzãcëch w czas Triduùm Paschalnégo, czas Mãczy i Zmartwëchwstaniò Pańszëgo. Je to jedna ùroczeniò, choc rozłożonò je na szterë dni. Rozpòczinò jã we Wiòldzi Czwiorłk Msza Swiãtò Wieczërzë Pańszë, a kùnczã chrzëlné Nieszporë w Niedzëlã Zmartwëchwstaniò. Triduùm to dlò wszëtczich katolëków nòwiãkszi i nòwòznieszi swiãto. W tim czasie lëdze wierzãcy ùwdòrzãjã so òsobliwë to, że Jezës Christus ùmarł za nich na krzyżu, a przez swòje Zmartwëchwstaniò pòkònòł smierc.

Skòrno je to nòwòznieszi swiãteczny czas, tej zasadné téz je, żebë òd samëgo pòczãtkù jak nòbëlni przezëc gò dëchòwò. Nòprzòd je nòt miec swiãdã, co w pòstãpnë dni tegò czãdu wspominiómë i swiãtëjemë.

We Wiòldzi Czwiorłk, òb czas Mszë Wieczërzë Pańszë, rozpòczinãjãc swiãtë Triduùm, wspominiómë ùstanowienié dwùch Sakramentów: Eucharistie i Kapłãstwa. Na ti ùroczeni Mszë sw. pò hòmilie, szlachujãcë za Jezësã òbmiwãjãcym we Wieczerniku ùcznióm no-dzi, ksãdz sprawujãcy nã Eucharistiã, przëjimãcë pòstawã sfëdзи, ùmiwò dwãnosce chłopóm stopë. Mò to przëbòczëwãc wierzãcym, że wszëlejakò fònkcyjò w Kòscele pòwinna bëc wëpełniwónò w dëchù słužbë blëznëmù. Mszò Wieczërzë Pańszë kùnczi sã przenieseniem Kòmonie Swiãti do „wòłtòrza przechòwaniò” – cemicë, a wiérny do pòznëch gòdzënow nocnëch trwãjã przë Christusù, wspominiãcë Jegò samòtnã mòdlëtwã w Ògrójcu i pòjmanié.

Pòstãpny dzëń – Wiòldzi Piãtk – je pamiãtkã mãczy i smiercë Christusa. Tegò dnia w zòdnym kòscele nie sprawujë sã Mszë sw., a wierzãcy biorzã ùdzël w òbrzãdach Wiòldzëgo Piãtkù, jaczima sã: Liturgiò Słowa, ùroczeniò mòdlëtwã wiérnëch, adoracjò Krzyža i òbrzãd Kòmonie Swiãti. Na kùnc ti liturgie Nòswiãtszi Sakrament òkrëti biòlim szlejerã przenòszò sã do Grobù Pańszëgo. Biòli szlejer symbolizëje płòchtã, w jakã bëto òbwiłë zjãtë z krzyža Całò Christusa. Òd ti chwilë rozpòczinò sã przë Grobie Pańszim adoracjò, cygnãcò sã do pòzny nocë w piãtk i bez całã sobòtã.

We Wiòlgą Sobòtã òd rena do pòpòtnia òdbiwò sã „swiãcònka”, to je swiãcenié jastrowëgo jedzeniò. A wieczòr wszëtcë zbierãjã sã w kòscele na Liturgie Wigilie Paschalny, na chtërny, òkróm rozbùdowóny Liturgie Słowa i Liturgie Eucharisticzny, przeziwò sã téz Liturgiã Widu i Liturgiã Chrzëlnã. Na pòczãtkù liturgie widu swiãcy sã òdzin, a òb czas liturgie chrzëlny je swiãconò chrzëlnò wòda i dokònjë sã òdnowienié chrzëlnëch przëzreczeniów. Te òbrzãdë kùnczã sã rezurekcyjną procesjã z Nòswiãtszim Sakramentã, a chrzescëjanie całëmù swiatu ògłòsziwãjã redosną nowinã ò Zmartwëchwstaniem Christusa. Ostatnym dniã Triduùm je Niedzela Zmartwëchwstaniò Pańszëgo, a nen swiãti czas zamikò wieczòrnò mòdlëtwã Kòscoła, zwónò nieszporama.

Tak hewò ùstalónò je liturgicznò strona òbchòdów paschalnëch swiãtów. Jich zrozmiënié i ùdzël w nich pòmògò nama w dëchòwim przeziwaniem tegò swiãtëgo czasu. Równak dlò niejednëch w całim czãdze jastrowëch swiãtów nòwòznieszi je swiãcònka. Pò pròwdze je òna piãknym lëdowim zwëkã pòlëgãjãcym na pòswiãceniem jedzeniò, jaczé bãdze dzeloné i jadłë w jastrowi pòrénk. Ale swiãcònka sama w se ni mòže bëc nòwòznieszi. Nòlëzi przede wszëtczim głãbi przezëc ten czas dëchòwò.

Triduùm Paschalné mò bëc przezëté z Panã Bògã, tak tej mò bëc czasã, w jaczim: bierzemë we wszëtczë dnié ùdzël w nòbòżënstwach w kòscele, adorëjemë Nòswiãtszi

Sakrament, mŏcni sã zastanŏwiŏmě nad naszym děchŏwym żěcym, wdŏrżającě sobie nŏwŏzniészě wědazrzenia z historii zbawieniŏ. Widzałě wskŏżě na děchŏwě przeżiwaniě czãdu Triduũm Paschalněgŏ dŏwŏ Papiěż Frãcěszk w jednym ze swŏjich ŏrãdzŏw.

Őpisującě znaczeniě Wiŏldżěgŏ Czwiŏrtkũ, Őjc Swiãti pŏdsztrichiwŏ, że Jezěs dŏwŏ sã nama jakno pŏkarm, a przez to przěkazěje nama, że i mě mũsimě nauczěc sã dzelěc z jinyma tim pŏkarmã, cobě stŏt sã prŏwdzěwã kŏmŏniã żěcěgŏ z wszětczima lědzama.

Wiŏldzi Piãtk zŏs, wedle Őjca Swiãtego Frãcěszka, to wdarzeniě bezgraniczny miŏtotě, jakŏ ŏddŏwŏ siebie jaż do ŏstatka. *Jeżlě Bŏg ũkazywŏ nama swŏjã nŏwěnioslěszã miŏtotã w smierě Jezěsa, to těż i mě ŏdrodzony przez Děcha Swiãtěgŏ mŏzemě i mũsimě wzajemno sã miŏtowaě – pŏwiŏdŏ papiěż Frãcěszek.*

Wiŏlgŏ Sobŏta, jak cwiěrdzy Papiěż, to dzěn milczeniŏ Bŏga. *W tim dniu miŏtota stŏwŏ sã ŏczekiwanim żěcěgŏ zmartwěchwstaěgŏ. Je to miŏtota, jakŏ ni mŏ zastrzegŏw, ale skŏtdŏ nŏdzejã w sŏwie Pana, cobě sã ŏno ũjawniŏ i rozjaśniŏ sã w dniu Paschě.*

Tak tej Triduũm Paschalně je czasã, w jaczim czŏlowiek doznŏwŏ sã ŏ nieskũněczonoścě Bŏżi miŏtotě, a doswiŏdczającě ji w ŏbrãdach Triduũm Paschalněgŏ, ni mŏ ji zatrzěmiwãc dlŏ se, ale mŏ niã ŏbdarowěwãc jiněch.

Tłŏmaczěta Bŏżena ũgŏwskŏ

*Ksãdz Wiesŏw Szěca bět przědnikã Karna Sztuděrŏw Kaszěbŏw „Jutrznio” w pelplińszim seminarium. Terŏczasno je szkolnym w Collegium Marianum w Pelplinie. Pŏchŏdzy ze Brus.

Ilustracja: Ewa Poklewska-Kozieŏto

BĒDĒNCZI NA CZWICZENIA

Kŏrbiŏnka w klasě

1. Dlŏcze nŏwŏzniěszima dniama w roku liturgicznym sã dnie Triduũm Paschalněgŏ?
2. Co sã dzeje w Kŏscele ŏb czas Triduũm? Pŏwiědz, jaczě je znaczeniě kŏzdzěgŏ z dni Triduũm.
3. Wěmieni dzěle Liturgii Wigilie Paschalny.
4. Co Őjc Swiãti Benedikt XVI i Frãcěszk gŏdajã nama ŏ tim czasie?
5. Czě měslisz, że bělně przeżiwaniě caěgŏ Wiŏldżěgŏ Pŏstu je wŏzně dlŏ bělněgŏ przěżěcŏ Triduũm Paschalněgŏ?
6. Co dlŏ Ciebie znaczě Wiŏldzi Tidzěn? Jak sã przěrěchtowũjesz děchŏwŏ do nŏwiãkszych chrzěscějańszcizich Swiãt?
7. Czě w Twŏj/naszi parafie dzeje sã cos apartněgŏ ŏb czas Triduũm, np. Krzizewŏ Droga ũlěcama miasta, nŏbŏżerństwa w kaszěbsczim jãzěkũ abŏ jutrznie w kŏscele?
8. Czě bět/ běta Tě czeděs na Wigilie Paschalny? Je to dlŏ Ciebie wŏznŏ Msza Swiãtŏ?

Robŏta w karnach

Zapŏznŏjta sã w karnach z tekstama lěturgicznymi ze mszě z Niedzelě Wiŏlgŏnocny. Kŏzdzě karno dostŏwŏ JEDEN z tekstŏw – abŏ *Sekwencjã* (je spěwŏnŏ przed Ewanieliã), abŏ *Ewanieliã wedle swiãtěgŏ Jana*, a těż **KŐRTã ROBOTĚ 1** abŏ **2**. Pŏ przěczětanim tekstŏw karna wěkŏnějã czwiczenia ze swŏjě **KŐRTĚ ROBOTĚ**,

a pŏstãpno prezentějã przed caŏã klasã. Je to těż bělny czas na kŏrbiŏnkã.

Tekstě pŏchŏdzã z ksãzczci *To je Sŏwŏ Bŏżě. Czětania mszalně i spěwě midzělekcyně na niedzela i swiãta we wszětczich czãdach lěturgiczněch rokũ* (na kaszěbsczě przěłŏżěł Eugeniusz Gŏłãbk), Wydawnictwo ZG ZKP, Gdańsk 2007.

Sekwencjŏ

Niech w redosně swiãto Paschalny Őfiarě Skŏdajã ji wiěrny ũwielbieniŏw darě.

Ődkũpiŏ swŏje ŏwce Barŏnk bez skazě,
Pŏjednŏt nas z ŏjcã i zmiŏ grzěchŏw zmazě.

Smierc scarŏta sã z żěcym i w biŏtce, a wejle
Chŏc pŏlěgŏ żěcŏ Pŏn, dzys żěwi krŏlěje.

Mario, rzecě nŏm, cos tě jes widza?
ũzdrzaŏa jem Zmartwěchwstaěgŏ chwaŏã.

Jem widza ju żěwěgŏ Pana, grŏb pũsti,
I swiŏdkŏw anielszczich, i pŏchtě, i chũstě.

Ju zmartwěchwstŏt Christus, Pŏn i nŏdzeja,
A mŏlã spŏtkaniŏ bãdze Galileja.

Wiěmě, żes zmartwěchwstŏt, że to cud prŏwdzěwi,
Ő krŏlu Dobiwco, bãdzě miŏscěwi.

KŌRTA ROBŌTĚ 1

- Co sã stało òb czas Triduùm Paschalnegò wedle tekstu *Sekwencji*? Co dlò nas zrobił Christus?
- Jaczé sã òkreslenia na Christusa w teksce?
- Co ùdrzała Mariò Magdaléna reno w dzén Zmartwëchwstaniò?
- Jaczi je nôstrój w teksce? Co òn w nas wëwòliwò i dlòcze?
- Co je dlò kòzdegò z Was wòzné w tim teksce? Co òn nama gòdò ò naszi wierze w Zmartwëchwstanié?

Słowa Ewanielii wedle swiãtégò Jana (J 20, 1–9)

Pierszegò dnia pò szabas, nad pòrénkã, czej jesz bëto cemno, Maria Magdalena ùdała sã do grobù a ùdrza kam òdsëniãti òd grobù. Tej pòbiegła i przëbëta do Szëmóna Piotra i drëdzégò ùcznia, jaczégò Jezës miłowòł, a rzekła do nich: „Pana wzälë z grobù, a më nie wiémë, dze Òn je pòłożony”. Tej wëszedł Piotr i nen drëdzi ùczén a ùdelë sã do grobù. Òni bieglë òbëdwaji razã, ale nen drëdzi ùczén ùrëchlił Piotra i przëbëł do grobù pierszi. A czej sã schilił, ùdrzòł pòkladté płòtna, ale bënë nie wszedł. Nadeszedł pònemù téz Szëmón Pioter, co szedł za nim. Òn wszedł bënë w grób i ùdrzòł ne leżacé płòtna, a téz

chùstã, co bëta na Jegò głowie, leżacã nié razã z płòtna, le òsobno zwinionã na jednym môlu. Tej wszedł bënë téz nen drëdzi ùczén, co pierszi przëbëł do grobù. Ùdrzòł i ùwierził. Bò donąd òni jesz nie rozmielë Pismionów, jaczé mówią, że Òn mò pòwstac z ùmartëch. To je słowò Pańsczé.

KŌRTA ROBŌTĚ 2

- Jak òpisëje Ewanielista pòrénk pò szabas?
- Co wiész i pamiãtòsz ò Marii Magdalénie, Piotrze i Janie (nen drëdzi ùczén) z kòrt Ewanielii?
- Jak wëdrzòł grób, w chtërnym leżòł Christus?
- W co ùwierzëlë Apòstotowie?
- Co je dlò kòzdegò z Was wòzné w tim teksce? Co òn nama gòdò ò naszi wierze w Zmartwëchwstanié?

Pisanié swòji wëpòwiadzë

Przczëtòj jesz röz tekst ò Triduùm Paschalnym i zaznaczë, co nôbarzi Ciebie dotikò, a pòstãpno napiszë swòjã òdpòwiész na pitanié „Co w mòjim mészlenim ò Swiãtach Wiòldzi Nocë zmieniło sã pò przczëtanim i òmówienim tekstu ksãdza Szëcë?”

Karolëna Keler

KLASA IV SPŌDLECZNY SZKŌLĚ

(4 gòdzënë ùczbówë: 2 w szkòtowi jizbie i 2 w kùchni)

Wanozimë pò kaszëbsczich smakach: Kaszëbi szëkiujã sã na Jastrë!

Céle ùczbë**Ùczén:**

- pòznaje jastrowé zwëczy,
- pòznaje pòtrawë, jaczé na Jastrë sã przërëchtowùje na Kaszëbach,
- wié, jaczé produktë mùszã sã nalezc w swiãcònce,
- rozmiëje różnice midzë dzysdniowim òbchòdzeniem Jastrów a tim, jak òne bëtë òbchòdzone przòdë,
- ùczy sã zachòwaniò w kùchni wedle przepisów BHP,
- wié, jak zrobic prãznicã na szpiekù, frikasë abò piòskòwã babkã,
- pòznaje tekstë sparłãczoné z Jastrama na Kaszëbach,
- rozmiëje wskòzac bëlné òdpòwiadzë na spòdlim tekstów czëtónëch przez szkòlnégò pò kaszëbskù.

Metodë robòtë

pòdajacò, problemòwò, aktywizëjacò

Fòrmë robòtë

indywidualnò, w karnie i z całã klasã pòd dozërã szkòlnégò

Materialë didakticznë

kòrtë robòtë, kòrtë z przepisama, brzòd i paticzci do zrobieniò barónka, produktë do warzeniò i pieczeniò (z przepisów), tòfla

Bibliografìò

Anna Balcerzak, *Potrawy stare i współczesne na każdã okazjã*, Gdańsk 2014, s. 38.
 Zyta Górna, *Smaki Kaszub. Książka kucharska*, tłum. na kaszubski Magdalena Bigus, Gdańsk 2014, s. 8 i 30.
 Beata Waśniewska, *Nowoczesna kuchnia kaszubska*, Gdynia 2014, s. 54–55.

CYG ÛCZBĚ

WSTĀPNY DZĚŁ

Łowczy w szkòłowi jizbie sȳ ùstawioné w kòle abò pótkòlu. Nim dzecĕ przinȳ do jizbĕ, szkòłny na westrzĕdny łówce kładze: sól, masłò, chłĕb, wòrszta, jòjkò, krzón, sér. Òkróm tegò na kòzdi szkòłowi łówce sȳ: patyczki i brzòd: winowĕ grȳdka, banan, kiwi, mandarincki i jinszĕ.

1. Szkòłny (-ò) witò sȳ z ùczniama i prosy, bĕ ùczniowie sadłĕ na swòjich placach. Pòzni pitò: Z czym wama sȳ parłȳczȳ produktĕ na stole? (Ùczniowie òdpòwiadajȳ, że ze swiȳcònkȳ. Szkòłny wĕbiĕrò ùcznia, jaczi bĕlno òdpòwiedzòł, do ùłòżeniò produktów w przĕrch-towónym kòszikù). Czegò jesz tu felĕje? (Ùczniowie òdpòwiadajȳ, że barónka).
2. Z produktów ùłòżonĕch na szkòłowĕch łówkach ùczniowie robiȳ barónka z brzadu i patyczków. Szkòłny mùsi miec starȳ ò to, bĕ ùczniowie chùdzy mielĕ ùmĕtĕ rȳce. Mòże tĕż pòmagac ùcznióm w robienim barónka.
3. Czej ùczniowie robiȳ swòje barònczi, szkòłny przĕrchtowùje dlò barònków „òbleczĕnk”: trzĕ biòłtka mùsi ùbic na sztiwnȳ pianȳ, do tegò dodac rozpùszczonȳ w szklònce wòdĕ cytrónowȳ galaretkȳ. Takȳ „bitȳ smiotanȳ” ùczniowie mògȳ zdobic łĕzczĕkȳ barònczi.
4. Ùczniowie mògȳ abò dorazu zjesc swòjĕgò barónka (tj. brzòd, z jaczĕgò je zrobiony), abò wzȳc gò dodóm. (Dobrze bĕ bĕto, cobĕ szkòłny miòł chùdzy przĕrch-towónĕ cos, w co dzecĕ bĕ mòglĕ zapakòwac swòjĕgò barónka).
5. Szkòłny zapisĕje tĕmȳ na tòflĕ: Kaszĕbi szĕkùjȳ sȳ na Jastrĕ!

Ilustracja: Ewa Poklewska-Koziełło

ROZWIJNY DZĚŁ

1. **Głĕchi telefon.** Szkòłny dzeli szkòłowników na 3 karna. Kòzde karno mò zadaniĕ, cobĕ jak nòlepi przekòzĕwac ùczĕtĕ wiadłȳ. Pònkĕ dobiwò sȳ za wĕpòwiòdaniĕ wĕròżnionĕch na kòrtach wĕrazów. Przedstòwca kòzdegò karna dostòwò kòrtkȳ z tekstȳ (**KÒRTĕ ROBÒTĕ**). W szkòłowi jizbie òstòwò le przedstòwca i jeden nòleznik kazdegò karna; resz-ta ùczniów mùsi wińc z klasĕ na kòrĕtòrz i cze-kac, jaż przedstòwca jich zawòłò. Pò òdczĕtanim tekstu ten pierszi ùczĕń z karna mùsi jak nòlepi przekazac pòznónĕ wiadłȳ drĕdzi òsobie z kar-na, chtĕrnȳ przedstòwca wezwòł z kòrĕtarza. Pò-zni drĕdzi ùczĕń przekazĕje trzecĕmù i tak dali, jaż òstatnò òsoba òpòwiĕ historiȳ wszĕtczim zebrò-nym. Szkòłny rechùje pònkĕ za wĕpòwiedzeniĕ wĕròżnionĕch wĕrazów i na kùńc prosy przĕd-ników karnów ò òdczĕtaniĕ całĕch tekstów. (Tekstĕ òstałĕ wzȳtĕ z ksȳzczki Zytĕ Gòrny Ksiȳżka ku-charska Smaki Kaszuba, s. 8.)

KÒRTA ROBÒTĕ

Karno 1

Ças nòwòżniĕszĕgò swiȳta chrzĕscĕjańszĕgò, **Wiòłdzi Nocĕ**, zwòny jinaczi **Jastrama**, pòprzĕdzò **Wiòłdzi Pòst**. Pòdobnie jak w całi Pòlsce, nen czas rozpòczinò na Kaszĕbach **Strzoda Pòpielcowò**. Do dzys dnia **chrzĕscĕjanowie** wĕrzĕkajȳ sȳ tegò dnia spòziwaniò **miȳsnĕch** pòtrawów. Przòdĕ na **pòniowĕch** Kaszĕbach we wtòrkòwi wieczòr przed Pòpielcȳ białczĕ piekĕ **chłĕb**, chtĕren sȳ zwòł **pòpielnikȳ**. Ùpiekĕli bĕł z castȳ pòòstatĕgò pò zòpùstnĕch **pùrclach**. Przez całi czas Wiòłdzĕgò Pòstu baro stanowczò lĕdze wĕstrzĕgelĕ sȳ jedzeniò miȳsa. **Gòspòdĕnie** dokładno mĕtĕ i czĕszczĕtĕ wszĕtczĕ **statczĕ**, misczi i gròpczi, w chtĕrnech niĕ tak dòwno szmòrowało sȳ miȳso na **zòpùstĕ**. Wszĕtczĕ **gròpczi** i **panewczĕ** bĕłĕ głȳbòk schòwónĕ jaż do Jastrów.

KÒRTA ROBÒTĕ

Karno 2

Pòstnȳ **jòdq** bĕł przede wszĕtczim sĕszony **brzòd**, z chtĕrnĕgò robiłò sȳ **brzadowȳ zupȳ**. Pònadto baro pòpùlarny bĕł **żur**, krĕpĕ z jiczmienia, **bùlwĕ** z kwasnym **mlĕkȳ** abò masłònkȳ, rĕbĕ (òsoblĕwie **slĕdz**, zwòny żartoblĕwie pòstnikȳ) i solonò wòda ze sledzów, tzw. **slĕdzòwka** (abò dze jindze zwònò: lok), chtĕrnȳ sȳ dòwato do òmastĕ. Lĕdze òbchòdelĕ sȳ bez **jajów** i **masłȳ**. We **Wiòłdzi Czwiòrtk**, chtĕren je w chrzĕscĕjańszci tradicji zòczȳtkȳ Triduum Paschalnĕgò, rozpòczĕnȳto sȳ farwieniĕ jastrowĕch **jajów**. Przòdĕ na Kaszĕbach pisanczi nie bĕłĕ znónĕ, ale jaja **farwòwato** sȳ na jednȳ farwȳ. Do tegò ùżĕwato sȳ roscĕnowĕch kròsów – cykòrie, cĕbùlowĕch òdrzĕnów, łĕpinów kòrĕ dȳbòwi, òlszowi i brzozowi. Wĕ **Wiòłdzi Piȳtk** baro rigòristicznò bĕł przĕstrzĕgòny scĕstĕ **pòst**.

KŌRTA ROBŌTĚ

Karno 3

Zlě wezdrzěc na dŏwně **zwěczy** Kaszěbŏw, mŏzna sĀ z nich do-
cěgać, Œe **Œur** běł zupĀ ŏsobliwie czĀsto spŏŒiwŏnĀ ŏb czas
WiŏldŒěgŏ Pŏstu. We **WiŏlgĀ SobŏtĀ** w niechtěrnych mŏlach
jistniał zwěk traceniŏ Œuru. Jistniał nawetka **pŏwiedzeniě** –
wnet bĀdq Jastrě, wělejemě Œur. Karno **knŏpŏw** chŏdzěłě pŏ wsě
ŏd chěczě do chěczě i gŏsěłě **ŏktŏdankĀ** ŏ kuńcu panowaniŏ
Œuru. Na kuńc tegŏ ŏbrŒĀdu rozbijajŏ sĀ **grŏpk** z ŒurĀ. W Jastrowi
pŏrěnk skłŏdałŏ sĀ **Œěczbě** niě le w **rodŒěznach**, ale těŒ **sĀsŏdŏm**
i darowałŏ sĀ przě tim farwŏwŏně **jaja**. **Pŏst** trwŏł jaŒ do pŏtnia.
Őb czas **frisztěkŭ** jadłŏ sĀ **praŒnicĀ** na szpiekŭ, **rěbě** i sliw-
czy z klŏskama. Jastrowi, barŏ bŏkadny **frisztěk**, czĀsto przěcy-
gŏł sĀ jaŒ do pŏpŏtniŏ, dlŏtě pŏtniě nie běłŏ tegŏ dnia colematŏ
gŏtŏwŏně.

2. Szkŏlny kŏrbi z ŏczeniama ŏ zwěkach jastrowěch na spŏdlim przěczětŏněch przez nich tekstŏw.
3. Szkŏlny rozdŏwŏ czwiczenia **1, 2, 3 i 4**. Czětŏ ŏczeniŏm nowi **tekst**, a pŏstĀpno ŏczeniowie robiĀ cwiczenia sparłĀczŏně z ŏcětěm tekstĀ. Pŏ skŏńczeniěm wszět-
cě ze szkŏlnym sprŏwdzajĀ swŏje ŏdpŏwiedzě.

Ilustracja: Joanna Kozłarska

Tekst dlŏ szkŏlněgŏ do ŏdczětaniŏ

(z ksĀŒczy Zytě Gŏrny, KsiĀŒka kucharska Smaki Kaszub, s. 8.):

Zwěk swiĀceniěgŏ jŏdě – swiĀconě – běł praktikŏwŏny leno ŏ
bŏgatěch gbŏrŏw i szlachtě. Pŏjawił sĀ na pŏlszczi zemi w XV
wiekŭ. Na PŏmŏrŒim znŏny stŏł sĀ dopiěrkŭ pŏ I swiatowi wŏjnie.
Rěchli w kaszěbszczich rodŒěznach panŏwŏł zwěk swiĀceniŏ jŏdě
przed rozpŏczĀcym jastrowěgŏ frisztěkŭ (śniadaniŏ). SwiĀconĀ
wŏdq kropił wiedzno nŏstarszi chłŏp w rodŒěznie. W bŏgatszych
pŏmŏrŒsczych chěczach jŏda běłŏ swiĀconŏ we WiŏlgĀ SobŏtĀ
przez ksĀdza, chtěren przěchŏdŏł do chěczě, bě wěswiĀcěc
pŏkarmě. Dzys w jastrowěch swiĀcŏnkach nalezc mŏzna
bŏkadŏsc rozmajitěch pŏtrawŏw. Przŏdě swiĀcŏnczi běłě ŏ wiele
skrŏmniěszě. W ŏgłowŏpŏlszczi tradycji nalezc mŏzna zwěczŏj sěd-
mě błŏgŏstawioněch darěnkŏw.

Czwiczeniě 1

Z rozsěpŏnczi ŏtoŒě bělně słŏwŏ: **IASKNĀŐWC**

Czwiczeniě 2

Zaznaczě bělně ŏdpŏwiedzě, czedě szkŏlny mdze czětŏł
tekst.

I. Jakŏ je jinsŏ nazwa swiĀcony jŏdě?

- a) swiĀtě jedzeniě
- b) swiĀtecznŏ jŏda
- c) swiĀconě
- d) zjadłě na swiĀta

II. Ő kŏgŏ běł przŏdě praktikŏwŏny zwěk swiĀceniěgŏ jŏdě?

- a) bŏgatěch gbŏrŏw i szlachtě
- b) biědny szlachtě i gbŏrŏw
- c) leno ŏ bŏgatěch gŏspŏdŏrŏw
- d) biědněch lědzy

III. W jaczim wieku pŏjawił sĀ zwěk swiĀceniŏ jŏdě
w Pŏlsce?

- a) w XIV w.
- b) w XV w.
- c) w XVI w.
- d) w XVII w.

IV. Czedě nen zwěk stŏł sĀ znŏny na PŏmŏrŒim?

- a) w XIX w.
- b) przed I wŏjnĀ swiatowĀ
- c) pŏ I wŏjnie swiatowi
- d) pŏ II wŏjnie swiatowi

V. Chto przŏdě swiĀcył jŏdĀ przed rozpŏczĀcym
jastrowěgŏ frisztěkŭ?

- a) nŏstarszŏ białka
- b) nŏstarszi chłŏp
- c) nŏstarszi gŏsc
- d) nie je wŏŒně chto, wŏŒně, Œe běłŏ pŏswiĀconě

VI. Dze běłě czeděs swiĀconě pŏkarmě w WiŏlgĀ SobŏtĀ?

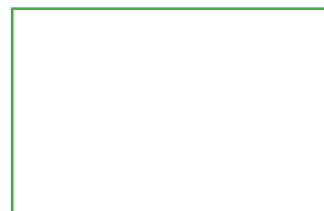
- a) w kŏscele
- b) przed chěczĀ
- c) przed kŏscołĀ
- d) w chěczě

VII. SwiĀcŏnczi běłě skrŏmniěszě:

- a) przŏdě
- b) dzysŏ

Czwiczeniě 3

Jaczěgŏ kŏcha wkłŏdŏ sĀ do swiĀcŏnczi u ciebie doma?
Wpiszě nazwĀ pŏ kaszěbskŭ i namalějě szětczk kŏł nazwě.

Cwiczenie 4

Dopisz pasowne odpowiadze do produktow ze swiaconczni:

chléb jòjkò sól wòrszta sér krzón kùch

- lédowi symbòl mòcè i fizyczny chwatkòscè
 - symbòl kùnsztu, ùmiejàtnoscè i doskònałoscè
 - nòpierzò jòda człowieka, symbòl dostatkù i pòmészlnoscè
 - miała zapewnic zdrowié, płodnosc, ùrodzòj i dostatk
 - zècodajny mineròł òdstròszający wszètkò, co złé, znak òczèszczeniò i pròwdè
 - symbòl òdròdzajacégò sã zècò
 - symbòl łączbè midzè człowiekã a sètama przyrodè
4. Szkólny z ùczniama i przè pòmòcè starszych przèszèkòwùją jizbã do swiãtecznégò jestkù (mùsi przèkrèc stolè biòfim òbrusã, pòstawic kwiatè, jastrowé òzdebè, farwòwóné jaja itp.).

II

5. Pò zapòznaniu z przepisama BHP szkólny z ùczniama i starszima do pòmòcè pòtikają sã w kùchniowi zalè, bè przèrèchtowac 3 pòtrawè: na frisztèk, na pòtnié i cos miòdnégò.
6. Ùczniowie wedle swojégò ùpòdobaniò dzelà sã na 3 karna. W kòzdim karnie mùsi bèc starszi do pòmòcè.
7. Szkólny rozdòwò karnóm **KÒRTÈ Z PRZEPISAMA.**

Piòskòwò babka

(pòdług przepisu Anè Balcerzak (tłom. na kasz. K. Keler)

Produktè

6 strzédnèch jajów, 250 g margarinè, 1 szklónka cèkru, 1 szklónka tortowi mączzi, 1 szklónka bülwówi mączzi, 1 łèzcza proszku do pieczeniò, wèbróny aromat

Margarinã ùtrzec z cèkrã jaż do biòłoscè. Pòstãpno pòmału dodawac jinszè produktè (ròz jòjkò, ròz mąkã). Piec w babkòwi formie z kòminã w ceplèznie 180 gradów kòl 50–60 minutów.

Prażnica na szpiekù

(pòdług przepisu Zytè Górný)

Produktè

szpiek, masło, jaja, mlékò, sól, pieprz

Pòkrojony w plòstrè szpiek òbszmòrowac na masle. Wlòc na to rozmièszóné jaja z pèrzinkã mléka, solã i pieprzã. Pòdniec na panewce, jaż jaja bådã scatè. Pòdawac z chlebã.

Frikasè – kùra w biòfim zòsu

(pòdług przepisu Beatè Wasniewsczi, tłom. na kasz. K. Keler)

Produktè

1 pòr, 2 marchwie, 2 piotrèszczzi, 1 cèbùla, 2 zãbczi czosnikù, 1 lèst lubczikù, 2–3 zòrna kùbabè, 3–4 bòbkówé lèste, sól, pieprz, 1 kùra (kòl 2 kg), 200 g biòfégò rizu, 1 seler
Zòs: 1 łèzka masła, 2 łèzczi mączzi, 1 szklónka rosołu, 1 łèzka cèkru, sok z cytrónè, 250 ml smiotanè 30%, 2 żòłtka, 1 l krèzbùlowégò kòmpòtu

Ùmètã i òbrónã ògardowiznã z kùrã gòtowac na mòfim ògniu. Òsobno gòtowac riz.

Zòs: do wiòldzi łèzczi masła dodac 2 łèzczi mączzi. Zrobic zasmażkã i rozrzedzèc jã szklónkã zèmnégò rosołu, mieszac jaż do zagàszczeniò. Dodac 1 łèzkã cèkru, sok z cytrónè, sól i smiotanã. Wszètkò baro delikatno i pòmału mieszac.

Pò zdjãcu z ògnia dodac 2 żòłtka rozmièszóné z 2 łèzkama rosołu. Zòs mùsi bèc delikatny i aksamitny. Mòzna do tegò dodac kãsk krèzbùlowégò kòmpòtu.

Na wiòldzim pòtmiskù ùktadac wkòt kòpca rizu sztèczczy kùrè z rosołu, pòlewac zòsã i dodawac krèzbùlã.

KÙNCOWI DZÈL

Wszètcè szmakają jastrowé jestkù. Pòzni kòzdi do stòwò mòtã kòrtkã, na jaczi wpisèje, co mù nòbarzi pasowało abò nie pasowało òb czas warzeniò. Wszètcè czètają glosno, co napiselè, i kòrbiã na ten temat ze szkólnym i starszima.

Ilustracja: Joanna Kozłarska

ÒDPÒWIEDZÈ DO CZWICZENIÓW

Cwiczenie 1: swiãconka

Cwiczenie 2: I c, II a, III b, IV c, V b, VI d, VII a

Cwiczenie 4:

chléb – nòpierzò jòda człowieka, symbòl dostatkù i pòmészlnoscè

jòjkò – symbòl òdròdzajacégò sã zècò

sól – zècodajny mineròł òdstròszający wszètkò, co złé, znak òczèszczeniò i pròwdè

wòrszta – miała zapewnic zdrowié, płodnosc, ùrodzòj i dostatk

sér – symbòl łączbè midzè człowiekã a sètama przyrodè

krzón – lédowi symbòl mòcè i fizyczny chwatkòscè

kùch – symbòl kùnsztu, ùmiejàtnoscè i doskònałoscè

Katarzëna Kankòwskò-Filëpiòk

JASTROWI CZAS...

Jesz trzë dnje i mój tatł dodóm na swiãta z zagrańcë przëjedze. To są ju dwa miesãce, jak òn je wërëzowóny. Jò baro nie lëdóm, czedë tatł jedze za grańcã na tak dludzi czas, le dobré je to, że czej òn przëjedze nazòd, przëwieze nama fùl darënków.

Mòja młodszo sostra, Marëszka, téz czekò na tatka, a jesz barzi òna czekò na jastrowégò zajca, jaczi mò bëc kòl nas w nen sóm dzëń co tatł. Mie òsoblëwie ceszi spartãczenië tëch dwùch sprawów – tatka a jastrowégò zajca, bò to doch nie je sã cãżkò docygnãc, że tedë më dostóniëmë darënczi dwa razë: i òd tatka, i òd jastrowégò zajca. Chòc tak pò pròwdze jò nigdë nie jem gwës, czë jò bëł tak grzecny, zebë dörënk òd zajca dostac. Móm równak nõdzejã, że jak jò mdã w Wiòldzi Czwiòrtk mëmie pòmògòł przesadzac roscënë, a jesz w Wiòldzi Piãtk doma pòrãdk zrobic, to jastrowi zajc òbòczy, że jò jem baro grzecny i robòcy.

Tak téz przëszedł Wiòldzi Czwiòrtk. Ju kòl dzewiãti reno Mëmka zawòtała mie i mòjã sosterkã do pòmòcë przë tim przesadzanim. Na szczescë te roscënë rosłë doma, w krutopach, i më ni mùszelë wëchadac. Kò bütën bëł taczzi zyb, jakbë to nié Jastrë, a Gòdë miałë zarò bëc. Mëmka nama rzekła, że to mòze dlòte tak je, że latos Jastrë są dosc wczas, bò ju na pòczãtkù fëżëkwiaata. Na to przesadzanië (mëma gòda, że zgòdno ze zwëkã to bë miòł robic w Wiòldzi Piãtk, ale më bë tedë nie sfòrtowalë ze wszët-czim) nama zeszło wnetk trzë gòdzëne, tëli tëch kwiatów bëło! Pòtemù më szlë zjesc pòłnië, chtërno mëmka mia pòdszëkòwónë dzëń chùdzy. A tej kòzdi sã wzał za swòjã robòtã: jò mił statczi, sosterka wëcëra, a mëma platowa swiãtecznë tòfłòczi.

Nastãpnégò dnia ò pòrënòszkù mëmka przëszła do mòji jizbë. Jò sã flot zerwòł i pitóm, co sã stało. Òna mie òdrzekła, że tatł mdze doma ju wintro, we Wiòlgã Sobòtã, tej je nót flot sã brac za pòrãdczi w chëczë. Czej sosterka ùczëła, że tatł mdze rëchli, zarò sã wzałã do sprzãtaniò swòji jizbë i kùchni, jò zòs zaczął czëszczëc wiòlgã jizbã. Mëmka w tim czasie warzëła i wëòzdòbiała jòjka, a téz pòmalinkù rëchtowãła kòszik na Wiòlgã Sobòtã, zebë më mòglë jic do kòscoła swiãcëc jastrowã strawã.

W Wiòlgã Sobòtã, zanim jò jesz òdemknãł òczë, ùczuł jem głòs naszégò tatka, jaczi gòdòł z mëmkã w wiòldzi jizbie. Pierszi ròz jò sã tak baro cesził z tegò, że tatł je ju nazòd, a Marëszka z redotë biegała pò cali chëczë. Më ni mòglë dac wiarë, że to ju je nen czas nastóny. Tatł wszët-czych bëlno przëwitòł, dòł nama kùsa, i tak jak më sã docygelë – miòł òn dlò nas darënczi. Marëszka dostała òd tatka snòżégò pluszewégò pùjka. Òna bëta baro ròd, bò òna kòchò wszëtczë kòtë – biòtë, czòrnë, szarë, bestrë. Mie tatł przëwiòzł wiòldzi zestów klocków dlò dzecy òd 10 lat, z jaczych mòze zbùdowac fliger i autòł. Jò czekòł na

niegò cali rok, bò tatł mie rzekł, że gò dostónã dopiërkù, czej mdã 10 lat stòri. Tak pò pròwdze jò jesz 10 lat ni móm, blòs bãdã tëlë miòł za dwie niedzele, le je widzec, że to pewno sygnie, bë dostac taczzi darënk.

Pò gòrãcym pòwitanim i pò òbezdrzenim zabòwków më w czworo pòszlë do wejrowszczégò kòscoła swiãcëc jastrowã jodã. W kòscele, jak wiedzno w Wiòlgã Sobòtã, bëto baro wiele lëdzy. Mielë òni w rãkach rozmajitë kòsziczi – czësto mòtë, strzëdnë, a téz baro wiòldzë. Kòszik przërëchtowóny bez mëmkã bëł strzëdny, le wëzdrzòł baro piãkno. Bënë bëłë farwnë jòjka, szëtczk chleba, sól, wòrta i szëtëk kùcha. Pò kòscele më pòszlë szpacërã na wejrowszczi rënk i do kawiarni na mòje lubòtnë, szokoladowë lodë. Czej më przëszlë dodóm, jò bëł tak ùmãczony, że jò ò niczim jinym nie mëslòł jak spanië. I tak, jak jò mëslòł, tak jem zrobił.

W nocë jò miòł snienië ò wiòldzich jòjkach, jaczë bie-gatë pò wejrowszczim rënkù pòmalowónë w czòrno-zòltë farwë. Òne wëzdrzałë czësto jak kaszëbskò fana, blòs jedno jòjkò bëto zmilonë i òdwrotno pòmalowónë. Jò zaczął mëslëc nad tim, co òne terò mdã robic, jaż tu, w jedny chwilë, òd òkna w mòji jizbie jem ùczuł trzòsk. Jò òdemknãł òczë i zdrzòł, co tam sã dzeje, czemu taczzi zëmny lëft do mie lecy. Zdrzã jesz ròz i òczóm ni mògã dac wiarë. W mòjim òknie stoi pròwdzëwi jastrowi zajc, chtëren trzimie w swòjich zajcowëch pajach miech fùl darënków. Òn wëzdrzòł kãsk jinaczi, niżlë jò mëslòł. Ani nie bëł taczzi wiòldzi, jak òni gò pòkazëwają w bòjkach dlò dzecy, ani ni miòł òbleczeniò. Nen jastrowi zajc wëzdrzòł prosto jak normalny zajc. Jedno, co bëło dzywnë, to to, że òn włòł nen farwny miech. Jò bëł czësto szëtël, zebë òn mie ni miòł strach i nie ùcełk razã z wszëtczima darënkama. Kò to bë kùnc swiata bëł!

W niedzielã reno jò wstòł dosc pòzno. Czej jò zaczął schadac do wiòldzi jizbë, mòja całò familiò ju sã redowa z jastrowëch darënków òd zajca. Jò téz sã cesził, czedë jem ùzdrzòł nowë zabòwczzi a jesz bómczzi, równak to nocné pòtkanië z jastrowim zajcã nie dòwało mie pòkù. Ni mògł jem sã docygnãc, dlòcze nen jastrowi zajc nie włòzł przez bütnowë dwiërze, jaczë jem dlò niegò miòł òstawionë òtemkłë (mò sã rozmiec, krëjamno przed starszima!), a wladowòł sã przez òkno do mòji jizbë na drëdzim piãtrze naji chëczë...

Ilustracja: Joanna Kozłarska

PARTIKLA

Partikla – je partã mòwë, jaczi sã nie òtmieniwiô i jaczi ni mô gwôsnergò znaczeniù. Partikle pòdsztrëchiwają abò zmieniwają znaczeniù ùżetëch słówów czë całëch zdaniów.

Mòże pòdac nòslédné przëmiarë partiklów: **jo, ni, nie, nié, ani, niech, niechòj, żebë, cobë, niechbë, gwës, gwësno, na gwës, bòdòj, pòdobno, prawie, mòże, czë, razë, doch, le, leno, blòs, në, kò, jesz, jaż, żebë, cobë, niechbë, bë, -że.**

Mòże téż pòdac czile przëkładów zdaniów, w jaczych òstałë ùżetë partikle:

Jò doch to zrobi!

Òn jã widzòł leno rôz.

Kò më ò tim gòdelë.

Tuwò ni ma ti ksążczy.

Jò tam gwës bëta.

Wòrt je dac bòczënk, że:

Partikla bë – służy do twòrzeniù fòrmów zastrzegòwégò nòdzibù, np.: **jò bë to przëniòsł, mòji starszi bë sã nawet zgòdzëlë.**

Partikla niech – służy do twòrzeniù fòrmów rozkazëjącégò nòdzibù w 3. òsobie pòjedynczy i wielny lëczbë, np.: **niech nëkò, niech nëkają, niech robi, niech robią.**

Cwiczenie 1

Pòdsztrëchni partikle w pòdònym teksce.

Czej jò pierszi rôz ùczuł jegò miono, jò rzekł prawie to, co wa terò pòwiéta:

– Kò jò mëslòł, że to je knòp.

– Jò mët – rzekł Krësztòf Robin.

– Ale tej ni mòże gò zwac Winia.

– Kò jò nie nazëwóm.

– Ale doch të rzekł...

– To je Winia Pùfòtk. Czë të nie wiész, co to znaczy?

– Ach, në jo, terò wiém – jò rzekł chùtuszko i móm nòdzejã, że wa mët wiéta, bò to je całë wëjasnienië, jacze jò wama dówóm.

(A.A. Milne, *Miedzwiòdk Pùfòtk*, dolm. B. Ùgòwskò, Gduńsk 2015, s. 13–14.)

Cwiczenie 2

Dofùluj zdania partiklami: në, nie, gwësno, le, ni, jaż, kò, niech

Pòj sa!

..... to sã skùńczy!

..... mòsz të dzysò czasu?

..... jò sã ò to wczora pitòł.

Jò to móm gdzes czëté.

....., terò rzecze mie pròwdã!

Të zabël ò mòjim mionowim dniu.

..... całë trzë dni nie bëto cebie w szkòle.

Pisënk partiklów

Wikszi dzël partiklów nie parłaczy sã z pòprzedzającym słowã i sã òne pisóné òsòbno. Równak niechtërne partikle parłaczã sã z pòprzedzającym je słowã i pisze sã je razã, np. **biòjże, czëtòjże.**

Przekùjącë partikle **nie, nié, ni** zapisywóné sã zgòdno z nòslédnyma reglama:

ni – partikla ta je ùziwónò leno przed czasnikama **miec, móc, mùszec** w jich rozmajitëch fòrmach, np.: **ni miec, ni móm, ni mò, ni mielë, ni ma, ni móc, ni mòże, ni mògło, ni mòzeta, ni mùszec, ni mùszì, ni mùszita, ni mùszelë.**

nie – partikla ta je zapisywónò przed wszëtczima pòostałima czasnikama òkróm: **miec, móc, mùszec**, np.: **nie czëc, nie mëjesz sã, nie wiém, nie znała, nie robimë, ale blòs tedë, jezlë nie chcemë zaprzekòwac całëgò zdaniò abò rzeczeniò.**

nié – partikla ta je ùziwónò, jezlë chcemë zaprzekòwac całë zdanië abò całë rzeczenië, a téż pòjedyncznë słowò, jacze nie je czasnikã, np.: **Mòsz të to napisóné? – Nié. Jidzeta wa w las? – Nié, nie jidzemë dzysò. To nié wòda, le òdżin. Nié piãc, le dzewiãc.**

Cwiczenie 3

W pòdònym teksce wpiszë przekùjącë partikle: ni, nie abò nié.

– mòsz të nick procëm, żebë më terò szlë na szpacérã?

– chcã nawet ò tim czëc, bùten je zëmno!

– Në, tej mòże sprzãtniesz të swojã jizbã?

–, terò mògã.

–? A czemù të mòzesz?

– Òbzéróm film i móm czasu, a òkróm tegò lubiã szpacérowac.

– W pòrzãdkù, kò nick mùszisz robic.

ÒDPÒWIESCÈ**Cwiczenie 1**

Partikle, jacze nót bëto pòdsztrëchnãc: prawie, Kò, ni, Kò, nie, doch, Czë, në jo

Cwiczenie 2

Pòj **le** sa!

Niech to sã skùńczy!

Ni mòsz të dzysò czasu?

Kò jò sã ò to wczora pitòł.

Jò to **gwës** móm gdzes czëté.

Në, terò rzecze mie pròwdã!

Të **nie** zabël ò mòjim mionowim dniu.

Jaż całë trzë dni nie bëto cebie w szkòle.

Cwiczenie 3

Partikle, jacze nót bëto wpisac:

Ni, Nie, Nié, ni, Nié, ni, ni, nie, nie